بالالار ئەدەبییاتڭ.

تابیعییات بولڭگی

№ 3

ئانا بورڭ

ع. باعدانف

تاتارستان دەولەت نەشرییاتڭ باسماسڭ.

...АТГЛАВЛИТ РАЗРЕШЕНИЯ № 697.

КАЗАНЬ ГОСЛИТОГРАФИЯ „ПРОЛЕТ. СЛОВО“

ع. باعدانف.

ئانا بورى

(روسچادان).

بالالار ئەدەبىياتى.

تابىعىيات بولىگى.
3نچى كيتاب.

«عيلمى ئوزەك» ياننداعى «بالالار ئەدەبىياتى» كالليكتيفى قاراوندا باسلدى

تاتارستان دەولەت نەشرىياتى باسماسى،

قازان، 1926 يل.

3-я Государственная Типография имени
„КАМИЛЬ - ЯКУБ“ Госиздата Т. С. С. Р.
Татглавлит № 604. Тираж 5.000 экз.
Казань, Тукаевская, 37.
1926 г.

ئانا بورێ.

I

بر ئورماندا ئیکێ یەشلك‌كنە، لاكین ،زورهەم بیك كۆچلێ ئانا بورێ تۆرا ئیدێ. ،بو بورنُنك ،یۆنێ بیك قویێ، تۆسێ ،سۆرێ ئیدێ. یۆنلارێ ئارالارندا قارا قلچق كبك ترپایب تۆرا تۆرعان ،ئۆزن ـ ،ئۆزن تۆكلەرێ‌دە بار ئیدێ.

بورنُنك كوزلەرێ قلی بولسالاردا، بۆلای قاراب تۆررعا ئاقللێ كبك ئیدێ. قۆلاقلارێ نەرسەدر تڭلاب تۆرعان كبك هەر واقت یوعارنعا تابا كوتەرنلب تۆرا ئیدێ. یۆرگەن چاعندا قویێ ،یۆنلێ قۆیُرنعن هەمیشە توبەنگە تابا سالندُرب یۆری ئیدێ.

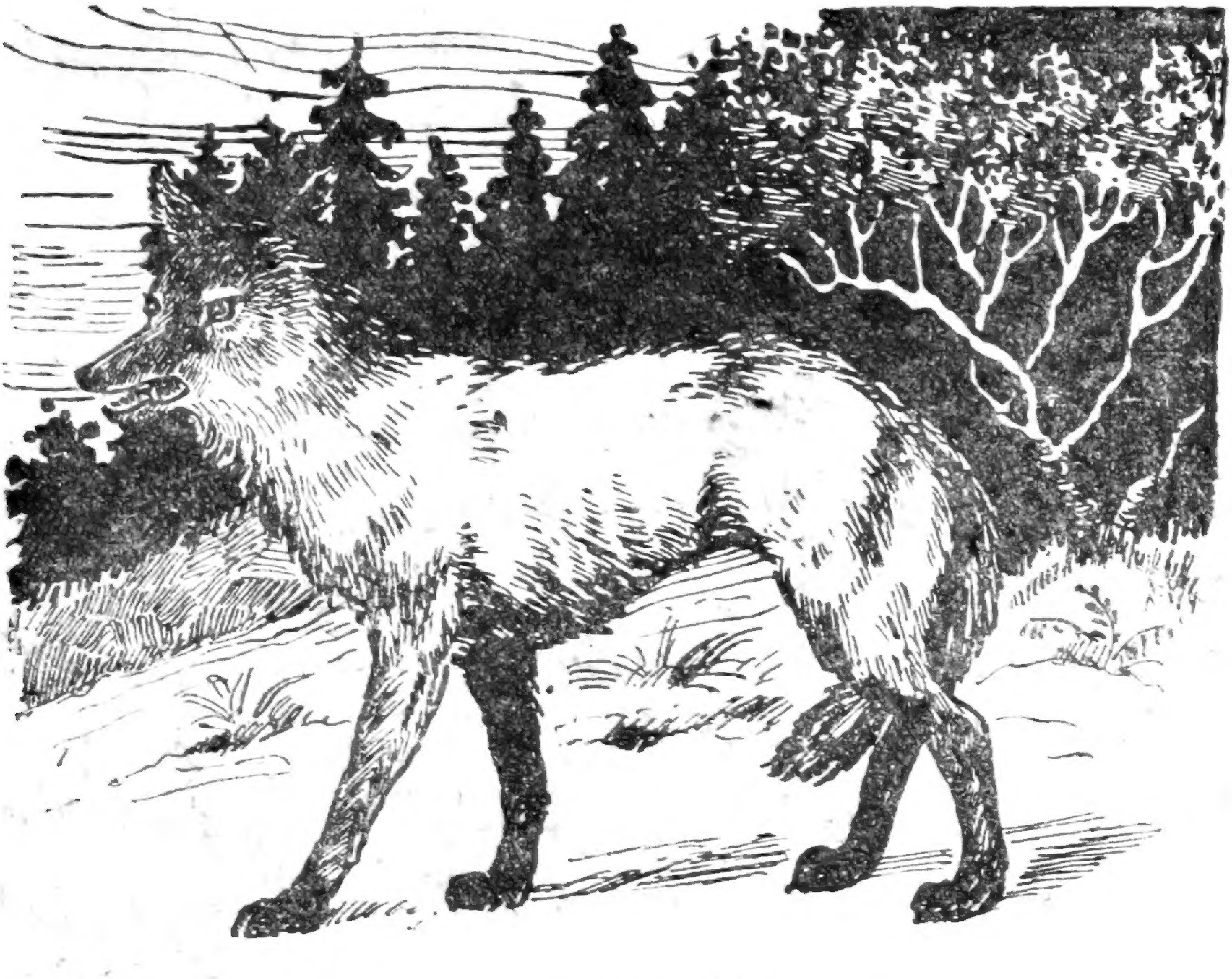

ئانا بورێ رەسمێ.

بورىنىڭ ئاياقلارى باشقا ئەعزالارىنا قاراعاندادا بىك تازا ھەم ئايراتا كۈچلى ئىدى. ئول ،شول تازا ھەم كۈچلى ئاياقلارىنىڭ ياردەمى بلەن ئوزىنە ھەر تۇرلى جانوارلارنى ئاولاعان كبك، ئوزىنىڭ ئىڭ دۇشمانى بولعان ئاوچى ئادەملەردەن دە قاچىپ قۇتىلا ئالا ئىدى. ،مۇنىڭ ئۇستىنە تاعى ئانىڭ تشلەرىدە بىك نق ھەم بىك ئوتكن ،بولىپ، ،سىيرنىڭ بۇتىن جىلىنى بر ،يولى قاپىپ ئۇزە، شولاى ئوق نىندى قالن سۇيەكلەرنىدە بىك ئاسات سىندىرا ئالا ئىدى.

،بو بورى تۇرا تۇرعان ئورمان ئاولدان يراق توگل ئىدى. ئانىڭ بۇدرە قايىنلارى، تۇز ھەم تارماقلانىپ ئوسكەن چرشىلارى باسو قابقاسىندان چققاچ ئوق كورىنە باشليلار ئىدى. ياز كۇنلەرندە ئاندا ئاباعالار تيرەسندە لاندشلار، ميلەوشەلەر چەچەك ئاتىپ، ،حوش ئىسلەرن ئاڭقىتىپ تۇرالار ئىدى. ئورماننىڭ ئچندە كىيك ئالانلار، ئالارنىڭ ئورتاسندان كىيتكەن تاقرسوقماقلار بار ئىدى. ئالاننىدا كچكنە ماتور قۇشلار سايريلار، جىتز قۇرتلار بر چەچەكدەن ئىكنچى چەچەككە قونىپ بال جىيالار، ئالار بلەن برگە تۇرلى تۇسدەگى كوبەلەكلەر ئۇچالار ئىدى. ،بو ئالانلاردا قاين جىلەكلەرى، جىر جىلەكلەرى، ئاندان ،سوڭقورا جىلەكلەرى بىك كوپ بولا ئىدى، ،شونىڭ ئۇچن جىلەك واقتلارندا جىلەككە كىلگەن بالالارنىڭ تاوشلارى بلەن بۇتن ئورمان ياڭعرى تۇرعان ئىدى.

،بو بورىدەن باشقا مۇندا بۇتاقدان بۇتاقا سيكىرىپ ،ئوينى تۇرعان ،سۇرى تيينلەر، ئولەن يافراقلارن ئاشاپ يۇرى تۇرعان قورقاق قويانلار، ئينەلى كرپىلەردە ئۇچراشدرعالى ئىدى.

،بو ئورماندا نارات، ،چرشى، قاين، ئوساق، ئۇرەڭگى، ئلمە، يوكە، زيرك كبك ئيرىرەك ھەم ئيمەن كبك يووان ئاعاچلار بولعانلارى شيكللى، بۇلار ئۇستىنە تاعى بورىگە قاچارعا بىك جايلى چيكلەوك، ،شۇمرت، ميلەش، زلىپى، بالان كبك بىك قويى قوواقلاردا كوپ ئىدى. ،بو ئورماندا بورىگە قاچارعا ،شوندى جايلى ئورنلار كوپ بولسالاردا، لاكين ئورماننىڭ بر ئاز كچىرەك ھەم ئاولعا بىك ياقن ،بولووى، ئورمانعا بورىنىڭ دۇشمانلارى بولعان ئادەملەرنىڭ تاوشلارى ھەر واقت ئيشتلىپ ،تۇرووى بورىنى ياحشى ئوق ،بۇرچى ھەم ياحشى ئوق قورقىتا ئىدى.

آ

II

نیندی یەملی!...

کۈنلەر ،یلی، یاقتی. تۈنلەر ،تنچ، رەحەت.

ئاغاچلار کۈندەن کۈن قوینی یافراقلار بلەن ئۈرتنلەر، بۈلنلار یەشل ئولەنلەر بلەن قابلانالار. قایدا قاراساڭ، ئاندا ئاللی ـ گۈللی ماتور چەچەکلەر کورننەلەر. قۈش ـ قۈرتلار بالا چغارالار. قردا، ئورماندا چیکسز کوب کوبەلەکلەر، چبنلەر، چیکرتکەلەر قایناشالار. جیلەکلەر، هەر تۈرلی جیمشلەر، ئاشلقلار ئۈلگنرەلەر، پشەلەر.

،نورلی قۈیاش، ئوزننڭ دۈنیاغا ،سیمی تۈرغان یاقتنلغی بلەن بۈتن جیر یۈزن یۈمشاققنا ئیتدنرب قۈچاقلی، بۈتن دۈنیانی ،نوری بلەن قۈیندرا، یەم ـ یەشل بۈلنلارغا، دۈلقنلانب تۈرغان قرلارغا، ،مۈڭلی هەم قورقننچلی ئورمانلارغا، ،سوزنلب یالتنراب یاتقان ئاغم سولارغا قاراب کۈلە، یلمایا. دولقنلانب تۈرغان قرلار، چەچەکلەر بلەن بیزەلگەن بۈلنلار، ،مۈڭلی ئورمانلار قۈیاشنڭ ،شول ئیرکەلەب قاراونا قارشی یۈمشاققنا ئیسکەن جیل بلەن باشلارننی ئییەلەر، ئانی ئۈلنلیلار.

تورغایلار ،بۈرنلب ـ بۈرمالانب ،جرلی ـ ،جرلی قۈیاشقا تابا کوتەرنلەلەر. تۈرلی تۈسدەگی کوبەلەکلەر یفەك کبك یۈمشاققنا قاناتلاری بلەن ،ئۈچب، ساف هاوانی ئاقلی ـ قزللی، سارنلی ـ یەشللی یۈلدزلار بلەن بیزەکلیلەر. ئشچی بال قۈرتلاری ئوزلەرننڭ ،موزیکە کبك ،مۈڭلی تاوشلاری بلەن قزولانب بر چەچەکدەن برچ چەککە کوچب ،ترنشب ـ ،ترنشب بال جییالار، ئشلیلەر.

تاو ئاستنداغی تاشلارئاراسندان سالقن چیشمەلەر ،چلتر ـ چلتر ئاغالار. ئالارنڭ کۈمش کبك تۈنق سولاری ئاغب تۈشکەن ،زور یاغالاردا ،ئۈلنلی ـ کچنلی بالقلار شایارالار. ،سوئۈستندە ئینە قاراقلاری بۈتنرنلب ـ بۈتنرنلب ،ئۈچب یۈریلەر. هاوادا ئۈیم ـ ئۈیم ،بولب ،ئۈزن بۈرنلار ئۈچالار.

تال تۈبندە، تیرەن ئورنلاردا بالالار ،سو قۈینالار، ئوینیلار، قچقنرالار، بر ـ برنیە ،سو چەچنرەتەلەر. ئالارنڭ چەچنرەتکەن ،سو بۈرتکلەری قۈیاشدا کۈمش کبك یالتنریلار.

قۇياشنڭ قزولئعى سورئلب ئڭگرواقتى كرگەچ، ئاولنڭ ئوراملارنداعى يەشل چيرەملەردە بالالار بر توقتامى ئات - ئات. ئەبەك - چەبەك، ،بو قالا - سين چق، كبك ئوينلارنى ئويناب تويا ئالميلار.

ئاول ئاعايلارى قۇيما بويلارنداعى بورەنـدلەرگە تزئلب ،ئوتئرب باشلارندان ئوتكەن حەللەرئنى، ئلككى پاتشا زاماننىدا قازنا ئۇچن ئاقتق ساماورلارئنى ساتدئرولارئنى، ئاچلق يللاردا ئاوللارئنابورئلەرنڭ هۇجۇملەرئنى برەم - برەم ئيسلەرئنە تۇشئرەلەر.

قزلار، يەش كيلنلەرقش كۇنى سوققان كيندرلەرئنى تيزئرەك ئاعارتب جيڭسەلەر، ئاليابقچلار تگب كيلەچەك ،زور ئش بەيرەمئنە حەزرلەنەلەر.

منە جيلەكلەر پشبدە جيتدئلەر. حاتنلار، ئەبيلەر موينلارئنا چيلەكلەر، ترسلار، قۇزاولار ئاسب، بالالار ئييەرتب تاو قريلارنداعى قوواقلقلارعا، ئورمانداعى ئالانلارعا جيلەككە يورى‌دە باشلادئلار.

جەى كۇنى هەر قايدا ماتورلق. هەر قايدا يەملئلك ئيدى. هەر كم كوڭللى، هەر كم شاد ئيدى. تيك ئانڭ بورى ئۇچن ئوڭايسز ياقلارىدا يوق توگل ئيدى.

III

جەى كۇننەدە ،بو بورى بر ئوزى گنە يۇرب. كۇندزلەرن قويى قوواقلار ئاراسندا ياكى ئورمانداعى چۇقرلاردا برەوگەدە كورنمى يۇقلى ئيدى. ئورمانداعى جيلەككە كيلگەن جيلەكچئلەر قايتب. قۇش - قۇرتلار يۇقلاب ئورمان تنچلانعاچ، تۇنلە بلەن گنە ئاوعا چعا ئيدى.

،بو بورئگە جەى كۇننەدە ئاولارعا قويان بالالارى، هەر تۇرلى قۇشلار بولسالاردا، ئاشاعاندا ،ئول ئالاى تيكشئرب تالملاب ،تۇرمى ئيدى. نەرسە ،تورى كيلسە، ،شونى ئاولى. قويانمى، قۇشمى، تچقانمى، باقامى - بارن‌دا ئوتكن تشلەرى بلەن ئلەكتئرب ئاشىعنا بيرە ئيدى.

جەى كۇنى ،بو بورى تاماعى ياعندان ،ئول قەدەر قايعرمى ئيدى. تيك ،ئول بيگئرەك بر - بر تۇشى يارالنودان قورقا ئيدى. چۇنكى ،ئول يارالانعان تۇشكە چبنلەر قونب، كوكەيلەرن سالعاچ، ئالاردان تەنن بيك ئاورتدئرا تۇرعان قۇرتلارنڭ ئورچئگەنن بلە، شولاى ئوق ،ئول

چبنلەر تەندەگى ياراعا قونسالار، قانى ئاعولانب، شوندان ئوزئنئڭ ھەلاك بولاسن‌دا ئاگلى ئيدى. ،شونڭ ئۈچن ،ئول ئورماندا ئاعاچلار ئاراسندا ئير كنلەب يۈرودەن بيك قورقا ئيدى. ئورمانداائاندى- ،مۈندى كشىتاۋئشى ئيشئتئلو بلەن قولاقلارن تۈرعزب بيك قاتى چابارعا تۈتئنا ئيدى.

IV

كۈن بيك ئسسى ھەم بۈركو ئيدى. كوبدەن بيرلى ياگعردا ياوعانى يوق ئيدى. كيچكە قارشى بورئنڭ بيك ئچەسى كيلدى. ئوزى ياتا تۈرعان چۈقرعا ياقن‌عنا بر يلعا بار ئيدى. ،ئول ،شول يلعاعا ،سو ئچەرگە باررعا ديب چقدى. ياق - ياعئنا قاراندى. بيك قاتى ئيسنەب قويدى. ،ئول - ،بو يوقلئعن بلگەچ، ئەكئرن گنە كيتدى. كۈن عايەت قزوھەم بۈركو بولعانعا، بورى تلن چعارب سلەگەين ئاعئزا - ئاعئزا بارا ئيدى. دۈرست، بورئلەر ئتلەر كبك ھەر واقت تللەرن چعارب يۈرسەلەردە، ،بو ،يولى ئانڭ تلن چعاروى كۈننڭ ئارتق قزولئعندان ئيدى.

،بوبورى،سوئچەرگە بارعاندا قوواقلار ئاراسندان يۈمئشاق - يۈمئشاققنا ئاتلاب، بيك ساقلق بلەن‌گنە بارب بر ئالانعا كيلب چقدى‌دا ئەكئرن‌گنە قوواقلار ئاراسندان باشن‌چعارب، ئاندى - ،مۈندى قورقئنچ نەرسە يوقمى، ديب تيرە ياققا قاراندى. ئالاندا ئاگا نەرسەدر بار كبك ،تۈيلدى.

ئالان ياحشى ئوق كيڭ ئيدى، ئاندا جير جيلەگى بيك كوب بولا ئيدى. ئالاننڭ قل ئورتاسندا جيلەك بلەن ،تولى بر ترس تۈرا، ئانڭ ياننندا چوپئرەككە تۈرلگەن نەرسەدر ياتا ئيدى.

بورى ،مۈنى كورو بلەن‌ئيسنى باشلادى. ئانڭ‌بۈرئنى ئيسنى بيك تيز سيزە ئيدى. ئيسنى تۈرعاچ، ،ئول ئەيبردەن ئاول يانلارندان كيلە تۈرعان ئيس سيزدى. ئيندى ئانڭ كوگلندە ئوزئنئڭ دۈشمانى ئادەم ئيسى بولووندا شۈبھە قالمادى.

بورى ،مۈندى ئيسنى سيزووى بلەن بيك قورقدى، چۈنكى بورى ئادەمگە دۈشمان بولعانى شيكللى، ئادەم‌دە بورئگە بيك قورقئنچ دۈشمان ،شول! بورى ئيسنى سيزووى بلەن بيك قاتى ئويلاعان ئيدى، لاكين

اقلق ئۇچن ئولاماونى ئارتق كوردى. تيزگنه قاچب كيتەرگەدە ئويلاب قويدى، نى ئۇچن‌در ,ئول ئويندان‌دا قايتدى. نەرسەدر ئانى جيبەرمەدى. بيلگنلى ئيندى، چوپىرەكدە نەرسە بارن بلەسى كيلوئانى كيتودەن‌توقتاتدى.

V

ئالان بيك‌,تن ئيدى. ,شلت ئيتكەن تاوش‌دا ئيشتلمى ئيدى. ,شونك ئۇچن بورى بيك ساقلق بلەن‌گنە ئالانغا چقدى. ئاندا ئادەم زاتندان بر كم‌دە يوقلغن بلدى. بارى ئالاندا ئۇر ياگا ئزلەرنك ,بولووى، ,ئول ئزلەردەن دۇشمانى ئادەم ئيسى كيلووى ئانى بر ئاز قاوشاتا ئيدى. شولاى‌دا ,ئول ئەكنرن - ئەكنرن گنە ئاتلى تۇرعاچ، چوپىرەك يانننائوق‌بارب جيتدى.

چوپىرەكدە نەرسەدر ئوزى قويان قەدەرگنە كچكننە، لاكين جانلى بر ئەيبرنك قيملداب ياتقانن كوردى.

بورى ,مۇنك ئاشارغا يارى تۇرعان كچكننەگنە بر ئەيبر ئيكەنن بلدى. بردە ئويلاماعان جيردەن ,شوندى ئازقنك ئاياق ئاستندان كيلب چعوونا بيك قوواندى، شادلغندان نى ئشلەرگە بلمى ئابتنراب قالدى.

توقتا، بۇلاى ,تۇرب ئش بولماس، ئاياق ئاستندان كيلب چققان بەختنى قاچرماسقا كيرەك، تيزنرەك ئاشارغا كيرەك، ديب ئاوزنغا ئاچقان ئيدى، منە ئالاننك ئيكنچى ياغندان بيك ئاچى تاوش ئيشتدى. ,بو تاوشقا بورى باشن كوتەرب قاراسا، نى كوزى بلەن كورسن، بر يووان كوسەك كوتەرگەن جيدى - سيگز يەشلەرندەگنە بر بالا يەمسز ئاچى تاوش بلەن قچقنرب بورى ئۇستننە يۇگنرب كيلە ئيدى. بورى ,مۇنى كورو بلەن، حاراب ئش، ديب تيزگنە قوواقلار ئاراسننا كرب يوعالدى. شولاى ئيتب، بورى ئوزننك كچكننە ئننسن قۇتقارغا كيلگەن بر بالادان قورقب قاچدى.

منە ,مۇندى ئش‌قش كۇنلەرندە بورنلەرنك ئاچ چاقلارننا ,تورى كيلسە، بيلگنلى ئيندى ,بو مسكن بالا ئوزننك سۇيكلى ئننسن قۇتقاروتوگل، ,ئول ئوزىدە قۇمسز ئاچ بورننك ئاوزننا ئلەككەن ,بولر ئيدى. يارى ئەلى جەى كۇنى ئيدى، بورنلەرگە ئاشارغا ئازق تابنلا تۇرعان واقت ئيدى. بورننك ,بو ,يولى ئەلى تاماعى داتوق ئيدى. شولاى ئوق. ئورماندا بالا تاونشن ئيشتب

،زور كشىلەرنىڭ‌دەكيلىپ چىولارىدا بيك ياقىن ئيحتيمال ئيدى. بورى ،مۇنى ئاچىق بىلە ئيدى، ،شونىڭ ئۈچۈن ،ئول ئۇزاق ئويلانىپ تۇرمادى، كيرى ،بورىلىپ تيزگىنە قوواقلار ئاراسىنا كىرىپ يوعالدى.

VI

جانلى، كوكلى جەي ئايلارى. ئىش كۈنلەرى ئوتۇپ كيتدى. قۇياش‌دا ئيندى ئوزىنىڭ ،يلىسىن ئيرىنىپ كىنە. قزعانىپ‌قنا بيرە باشلادى. ،ئول ئيندى ئوزىنىڭ بيك سورەن ،يلىسى بلەن بۇتىن‌جير يۈزىن ئيركەلەپ، كيلەچەكدەگى قاتى سووقلارعا چىدارعا ديمەلەگەن كبىك كۆندەن كۆن توبەن تۈشە، كۆندەن كۆن جير شارىندان يراقلاشا. بۆلنلاردا‌عى چايقالىپ ئوسكەن يەم - يەشل ئولەنلەر ئەللە قايچان چابىلىپ ،كيبەنلەرگە قويلدى. قرلاردا‌عى ئيك ،سوڭ چابىلا تۇرعان بۇرچاق، ياسمىق، قارا بۇداي كوبدەن ،جيىنلىپ ئىندرلارعا كيترىلدى. قاباقلار ئۈزىلىپ. بەرەڭگىلەر، شالقانلار، كيشرلەر، ،چۆگندرلەر ئالىنىپ بتدى.

سالقىن كۆز كيلىپ جيتدى. ئورماندا ئاعاچلار يافراقلارن قويىپ ياپ - يالانعاچ ،بولىپ قالدىلار. قرلاردابوشادىلار: ئاندا ئيندى سارقلار، كەجەلەر، بەرەنلەر، بەتيلەر. بۆزاولار كورنميلەر. ئالار ئاولعا قايتىپ ئابزارلاردا‌عنا تۇرا باشلادىلار. شولاي ئيتىپ. بورىگە بۆزاولار. بەرەنلەر بلەن توقلانرعا قالمادى. ئالار ئۆستنە قويان بالالارىدا ئوسىپ جيتىپ ئوزلەرن بورىگە تيزگىنە ئلەكترمى باشلادىلار.

قۇشلاردا قرلارنىڭ، ئورمانلارنىڭ كوركى بتكەچ، تۆركم - تۆركم ،بولىپ ،يلى ياقلارعا ،ئۈچىپ كيتدىلەر. قردا ئيندى تچقانلارعنادا قالمادىلار. ئالاردا ئوزلەرنىڭ ئۈنلەرنە قش بويىنا جيتەرلك ئاشارعا ئۇرلىق حەزرلاب قويىپ، ئاندان بردە چقمى‌عنا ئاشاپ ياتا باشلادىلار. حەتتا هەرتۈرلى باقالاردا، تاش ئاستلارىنا ياكى ،سو تۆبندەگى تيرەن چۇقرلارعا كىرىپ پۇسىدىلاردا قش ،بويى يۇقلى تۇرعان ،ئۈزن يۇقىلارىنا تالدىلار.

منە شولاي ئيتىپ، بورىگەئورماندادا، قردادا ،تۇتىپ ئاشارعا برنەرسەدە قالمادى. ئاڭا كوب واقت ئاچ يۇررگە ،تورى كيلە باشلادى. ،شونىڭ ئۈچۈن

,ئول حەزر ياحشوق يابقدى. ئاڭا ,چن - چنلاب تاماق قايعنسى توشدى. ئانڭ قومسزلنعى تاعن ئارتدى. ئاچلققا بيك يونچنگەچ، ,ئول، بربر نەرسە ئوچراماسمى، ديب سيزەك - سيرەك ئاول تيرەلەرنندە كيلب يور گەلى باشلادى.

VII

جيرگە كوبدەن قار توشب، بوتن تيرە ياق ئاپپاق قار بلەن قابلاندى. ئورماندامى ئاعاچلار كوننڭ قاتى سووقلنعنا توزە ئالميچا ئاپپاق بەس بلەن ئورالب، ئاق كييملەر كييب موكايبقنا تورالار. قرلاردا جەى كوننده دولقنلانب تورا تورعان ئاشلقلار ئورنندا حەزر ,ئوچى - قريىى كورنمى تورعان تارعنا ,سوزنلب كيتكەن چانا يوللارندان باشقا برنەرسەدە كورنمى. شاولاب ئاعب تورا تورعان يلعالار، چيشمەلەر دونيانڭ ئارتق سالقنلنعنا ئوبكەلەگەن كبك ئەلله قايا ,بوز ئاستنا قاچب يەشرنب كنه قايادر توقتاوسز ئاعالار.

ئاوللار ,شول تيب - تيگز قار ديڭگزننڭ ئورتاسندا، جەى كونى سازلق جيرلەردە قالقب تورا تورعان تومگەكلەر كبك كنه، ئازعنا كورنب تورالار. مورجالاردان چققان توتنلەرتەز هاوانى يارب كوكنڭ نەق يورەگنه تابا يوعارى ئاشالار. حايوانلاريورەك بەعرلەرننە ئوتكەن سووقدان قورقب قايا باررعا ئابدىراعان كبك ئابزار شقلارننا سيينعانلار.

سووق، سووق، ئوته سووق!

,موندى قاتى سووقلار بزنڭ ئاچ بورىگەبيگرەكدە قاتى تەئسير ئيتدى. ,ئول باشداراق بيك ئاچققان كونلەرندەگنه ئاول تيرەسنە بارعالاب يورسەدە، ئاولنى قاراوللى تورعان ئتلەر، ئانڭ ئيسن سيزب، بيك قاتى ئورە باشلاعاچ، ئاول ئچنه كررگە قورقادا، ياكادان,بورنلب ئوزننڭ ئورماننا قايتب كيتە ئيدى. لاكين ئاچلق ئوستنه ,موندى قاتى قشقى سووقلار باشلانعاچ، ئيندى ئانڭ توزەرلك حەلى قالمادى. ئاولعا بارب، ئاندان ئوزنه نيچك بولسادا برەر سارقنى ئلەكتنرب قايترعا كوكلن بركتب قويدى، چونكى ئاڭا شوندان باشقا چارا قالماعان ئيدى.

منه بر قاراڭغىعنا تونىنى. ئتلەر ئيسمنى سيزمەسنلەر، ديب ئاولعا تابا ئيسه تۇرعان جيلـگەقارشى بارب ئەكرن گنەئندرلار يانىنا كيلب توقتادى. تۆن ئوته قاراڭغى ئيدى. بو واقتدا ئيندى ئاولدا هەر كم تنچ يۇقىعا تالعان ئيدى. كيلەچەكدە نەرسە بولاسن بلميچه مشلاب ـ مشلاب يۇقليلار ئيدى. ئتلەرده بورىنىڭ كيلـگەنن سيزمەدىلەر.

بورى بيك ساقلق بلەن گنه ئنداردىعى كيبەنلەر ئاراسندان چعب، بر تۆى كبك نەرسە يانىنا كيلب توقتادى. ئاندان سارقلار ئيسن سيزب. بەرەنلەر تاوىشن ئيشتب، ئچندەن گنه، ئش پشه، ديب ئويلاب قويدى. مۆڭگا قايدان كررگه ديب ئويلاب بر ئاز قاراب تۇردى.

بو ئابزار يووان بورەنەلەردەن سالنعانعا، ئستيناسى ئارقىلى كررگه مۆمكين توگل ئيدى. ئاستندان قازب تۇرسا، كوب واقت كيرەك بولاچاق ئيدى. شونىڭ ئوچن تول تيزگنه ئابزار توبەسىنه سيكرب منب سالام توبەنى قازرعا تۇتندى. توبەنى بر ئاز قازىعاچدا يلى سارق ئيسى بورىنىڭ بۇرنىنا كيلب بەرىلوگه. ئوزن ئوزى تۇونتب. ئاشىعا ـ ئاشىعا ئوزى سيبارلق تيشك ياسادىدا. سارقلار ئاراسىنا سيكرب تۇشدى. ئۇستلەرنىه كيلب تۇشكەن دۆشمانلارندان قورقب بر يۆچماققا ئۇيىلشكەن سارقلار تۇركىمى ئۇستىنه ئاتلدى. بر زورعنا، سيمزگنه سارقنى توب، ئانى قۇمسزلانب ئاشارعاداكرشدى. يلى بوعاز قانى بۇرنىڭ تامرلارىنا يۇگردى.

VIII

ئۇزاق واقت ئوتمەدى. منه ئابزارنىڭ تشقى ياعندان ئەلله نيندى ئاياق تاوشلارى، كشىلەرنىڭ قابالانا ـ قابالانا سۆيلەشولەرى ئيشتىلدى. بورىگه يلى سارق ئيتى نى قدەر تەملى بولسادا، تول ئيندى چارسز ئاشاوندان توقتاب. قۇلاقلارن شۇمارتب تول تاوشنى تـڭلى باشلادى. شول واقتدا ناگـا ئتلەرنىڭ يلى ـ يلى ئۆرگەنلەرىدە ئـاچق ئيشتىلە ئيدى. بورىنىڭ حەزر ئابزار ئچندە بر سارقنى ئاشاب بتىرب، رەحەتلەنب تاماق تويدىرب: ياكادان ئيكنچى سارقنى توب جيلكەسىنه سالب ئورمانعا قايتب كيتوحيىالارى ئوچدى. تيزىرەك قاچو يوللارن ئزلى باشلادى.

بورىۇ ئاحىرى مينم مۇندا كرگەنمنى سيز گەنلەردر، ديب ئاشى تۇرعان سارىعن قابقان كيلش كرگەن ئورنندان چعب قاچارعا توبەگە سيكردى، لاكين توبە ياحشى ئوق بييك ئيدى. بورى ئارقاسى باەن جيرگە بيك قاتى يعلب تۇشدى. بوسارقنى كوتەرب چعا ئالمام ئاحىرى، بوسى بيگىرەك زور بولدى، ديب ئول سارقنى تاشلادى. پۇچماقدا بۇرىشب كنە تۇرا تۇرعان بر كچكىنە گنە بەرەننى بووب ئاوىزىنا قابدى، تاعى چعارعا ئمتلدى. تاعى يعلب تۇشدى. بورىگە يوعارىدان توبەنگە تابا تۇشوى ئوڭاى بولسادا. 20 ـ 15 قاداق ئاورلىعنداعى بەرەننى كوتەرب يوعارىعا تابا سيكىرب منۇ ياحشى ئوق ئوڭايسز ئيدى.

منەشولاى. بورى ئوزىنڭ ئارتق قومسزلىعى بلەن، بوش قول بلەن قايتب كيتمەس ئوچن ئازابلانب ياتقاندا ئابزار قابقاسى ئاچىلب كيتب. قابقادان قوللارىنا زور ـ زور كوسەكلەر كوتەرب كشىلەردە ئاعلب كياب كردىلەر. بورى ئشنڭ زورعا كيتەسن سيزب ئاوزندان بەرەننى دە تاشلادى. بۇتن كۇچن جيبب بيك قاتى سيكىرب توبەگەمندى. بەرەگنى باقچاسى ياعنا تۇشب جان فارمانعا چابارعا تۇتندى. ئانڭ ئارتندان «بورى بار! بورى بار» ديب ملتقلار. كيستەنلەر، كوسەكلەر كوتەرب كشىلەر. كشىلەر ئارتندان بۇتن ئاولنى ياڭعىراتب ئورە ـ ئورە ئتلەر قووا كيتدىلەر. بورى كشىلەرنڭ «بورى بار، تۇتىعز!» ديگەن تاوشلارن ئيشتكەن ساين، تاعى قاتىراق چابا ئيدى.

شول ئارادا بورىنڭ نەق قولاعى ئارتندان بر نيچە يەدرە ۋژلاب ئوچسادا. لاكين بەحتىنە قارشى تيمەدى. ئول هامان ئورمانعا تابا بيك قاتى چابدى.

IX

ترىشب چابا تۇرعاچ، بورىگە ئورمانعا جيتەرگەدە كوب قالمادى. ئاياق ئاستندا يالتراب ياتا تۇرعان قار، ئازعنا بولسادا ئاينڭ ياقتىسى قووب كيلوچىلەرنڭ قالعانى كوررگە بورىگە شاقتى ياردەم ئيتدى.

دۇرست، بو قەدەر چابوعا بورۇننڭ ئيندىٔ حەلىٔدە بتكەن ئيدىٔ، ئەگەر تاعىٔ ئەزٸرەك چابارعا تورىٔ كيلسە، بورۇننڭ ئشىٔ حاراب ئيدىٔ. شولاى ئيتب، كوڭلىٔ بر ئاز تنچلانعاچ، ئولقار ئۇستٸنە چوگەلەب بيك قورقٸنچلىٔ رەوشدە ئولارعا كرشدىٔ. بورۇننڭ بر ئاز ئيت ٴاشاب، ياىٔ قان ئچب كوڭلىٔ تاعىٔ بۇزلعانعا، ئول ئيندىٔ ئوزندە ئاچلقنىٔ ئەووەلگٸدەن دە قاتىٔ سيزە باشلادىٔ. شوڭا كورە ئول باشدا ئەكرن گنە ئولاسادا، تۇرا بارا بيك قاتىٔ ئولارعا تۇتندىٔ.

منە بر واقت بو بورۇننڭ ئولاعان ئاچىٔ تاوٸشن ئيشٸتب ياعالاردان، جۇقرلاردان، ئورمانلاردان مۇڭا قاراعاندادا ئاچ، يابق، قورقٸنچٸراق بوتەن بورۇلەر چعب، بو ئانا بورىٔ تيرەسٸنە تزٸلب ئوتردٸلاردا ئاڭا قوشٸلب ئوزلەرٸنڭ قۇت ئۇچقچ يەمسزجرلارن جرلى باشلادٸلار.

تزٸلب ئولاب تۇرا تۇرعان ئاچ بورٸلەر رەسمىٔ

X

بيللىٰ ,تون، ,ئۇزن تۇلبلار كيىب. بيللەرن بيلباۋلار بلەن بسيلەگەن ئيكىٰ ,يولچى ئوزلەرنىڭ يۈكلەرىٰ ئارتندان ئەكىرن گنە بارالار ئيدىٰ. ئالارنىڭ ئۇستلەرىٰ قار بۇرتكلەرىٰ بلەن قابلانعان. ساقال ــ ميىقلارىٰ توڭعان، كرپكلەرىٰ بەسلەنگەن ئيدىٰ. تۇن ئوتە سووق بولسادا، ئالار ئارتق توڭميلار. بر ئاز توڭسا باشلاسالار، بر بىرى بلەن تۇرتكەلەشب يلىنب دا ئالالار ئيدىٰ. بۇلار چانالارنى ئارش تۇيەب ,شونىٰ شەمەرگە ساتارعا بارالار ئيدىٰ. ,يول ,ئۇزن. ئاتلارىٰ يابق بولعانعا، ئات ئاشاترعا كرگەن ئاوللدا ئۇزاق يووانميچا. ئاتلار ,يول ئالا تۇرسنلار. ديب فاتيردەن ئيرتەرەك چققانلار ئيدىٰ. بۇلار شولاى ئوز ئارا گەبلەشب تنچقنا بارعان چاعندا قايداندر ئەللە نيندى بالا يلاعان كبك تاوش ئيشتلە باشلادىٰ. بۇلار هامان بارالار. بارعان ساين ,بو تاوش ئاچعراق ئيشتلە ئيدىٰ. ئورمانعا ياقنلاشا باشلاعاچ، بۇلارنىڭ ئاتلارىٰ ئالدا ئەللە نيندى قورقنچ بولاچاعن سيزنگەن شيكللىٰ قولاقلارن شومارتب پشقرب قويالار ئيدىٰ.

منە بۇلار ئەكرن گنە ئورنىٰ منب جيتب. ئاتلارن ئاتلاتمىراق توبەن تابا توشە باشلادىلار. شولاى يوگرتب بارا تورعان جيرلەرندەن بۇلارنىڭ ئاتلارىٰ كوزلەرن ئاقايتب، قولاقلارن شومارتب ,لب توقتادىلار. ئيندىٰ تاڭ ئاتا باشلاعان ئيدىٰ. ئاق بلەن قارانىٰ ئايرراق بولعان ئيدىٰ. بۇلار ياق ياقلارنى قارانب بر نەرسەدە كۆرنمەگەچ، يوكلەرىٰ ئوستنە منب ئالب «ئەيدە مالقايلار!» ديب ئاتلارنى چبرقىٰ بلەن سوعب، توقتاعان ئورنلارندان بر ئاز قوزعالسالاردا، لاكين كوب كيتە ئالمادىلار، ئاتلار تاعىٰ توقتادىلار. سوقعان ساين ئاتلارىٰ قولاقلارن شومارتب پشقرالار. ئورە ,تورب ئييەلەرنە ئالعا تابا باررعا يارامايانن بلدرەلەر ئيدىٰ. منە بۇلار، نيندى بولسادا بر ,ر حەل بولرعا كيرەك ديب چنلابراق تيكشرنب قاراسالار، نى كوزلەرىٰ بلەن كورسنلەر. ئونلاب بورىٰ بۇلارنىٰ يراقدان چولعاب ئالعانلار ئيدىٰ. ئالارنىڭ باشلقلارىٰ يوكچىلەرنىڭ قارشنا چعب 50 ــ 60 سازين يراقلقدا ئعنا باسب تورا ئيدىٰ. ئارادان برىٰ بۇلارنىڭ

ئارتنادا تۇشب ئۇلـگرگەن ئىدى. شولاى ئىتب، بۇلارعا ئىندى ئالعادا باررعا يوق، ئارتقا ئەيلەنب قاچارعادا مۇمكين توگل ئىدى. بيلـگىلى ئىندى بۇلارنڭ قوللارندا قۇراللارىدا يوق ئىدى. برەر كيستەنلەرى بولسادا، ئالار بلەن‌گنە ئونلاب ئاچ بورىـگە قارشى تۇررعا مۇمكين توگل ئىدى. مۇنڭ ئۇستىنە كينەتدەن‌گنە شوندى قورقىنچلى دۇشمانلار كيلب چققاچ، بۇلار ياحشى‌ئوق قاوشاب‌دا قالعانلار ئىدى.

بورىلەر هامان يولچىلار ئۇستىنە ئەكىرن ـ ئەكىرن گنە ياقنلاشالار ئىدى، شولاى‌دا ئالار بيك ئاشقميلار ئىدى. يولچىلارنڭ ئۇزلەرىنە قارشى نى ئشلەگەنلەرن، قوللارندا نيندى قۇراللارى بولعانن بيك نق جنتكلەب. بر ئازقاراب تۇرالاردا، تاعى ئالداعى باشلقلارى قوزعالعاچ، باشقالارى ئاڭا قارى ـ قارىعنا، كاماندىرلارى قولى ئاستندا دۇشمانعا قارشى بارا تۇرعان تەرتيبلى عەسكەر كبك، ئالعا تابا بر ـ ئيكى مەرتەبە ئاتلاب قويالار. تاعى ئارت ئاياقلارىنا باسب بۇلارعا قاراب تۇرالار ئىدى.

يولچىلاردان برىنڭ، بورىلەر ملتقدان، ئوتدان بيك قورقالار ئيكەن. ديب ئيشتكەنى بار ئىدى. ئۇزلەرن قۇتقاررعا بيك زور نەرسە ئويلاب چعارعان كبك، كسەسندەن تيزگنە شرپىسن چعاردى، يۇگى ئۇستندەگى يولدا ئاتىنا ئاشاترعا ديب سالعان يۇمشاق، قۇرى پچەنن ئالب، شرپىسن سزب جيبەردى. پچەن دۇرلەب يانا باشلادى. شول دۇرلەب يانا تۇرعان پچەننى قارشىلارنداعى بورى ئالدىناراق كيتىرب تاشلادى. يولداشى‌دا شولاى ئيبدە‑ شندەن كورە، كچى پچەننە ئوت تۇرتب ئارتلارنداعى بورىنڭ ئالدىناراق ئيلتب تاشلادى. قارشىلارندا دۇرلەب يانا تۇرعان ئوتنى كورگەچ، بورىلەر ياحشى ئوق شورلەدىلەر. ئىندى ئالار ئالعا تابا كيلو قايدا، ئەكىرن ـ ئەكىرن گنە بر ئاز ئارتقا تابادا چيگىنە باشلاعانلار ئىدى. يولچىلارنڭ ئچلەرىنە حەزر يلى كردى، ئالار باتىرايب كيتدىلەر. تاعى زورعنا بـر قۇچاق پچەنـگە ئوت تۇرتب، توب ـ تورى باشلق بورىـگە تابا كيتدىلەر. دۇرلەب يانب تۇرا تۇرعان ئوتنڭ قارشىنا كيلوون كورگەچ، بورىلەرنڭ باشلقلارى ئورنندان تۇرب قاچائوق باشلاعان ئىدى. باشلقلارىنڭ قاچوون كورب باشقالارى‌دا ساقلق بلەن‌گنە ئورمانعا تابا قاچارعا تۇتندىلار.

ئیندىٔ تاڭ ئاتب، كۇن یاحشىٔ ئوق یاقترعان ئیدىٔ. شولاى ئیتب یولچىٔلار قارشىٔلارىٔنا كیلب چققان ئاچ بورىٔلەردەن كۇچ حەل بلەن گنە ئوزلەرن ئوزلەرىٔ قۇتقارا ئالدىٔلار. یولچىٔلار بورىٔلەردەن قورقۇنچ بتكەچ، ساقلق ئۇچن ئاستلارنداعىٔ سالام هەم پچەنلەرن ئۇستكەرەك ئالب قویب، ئاتلارن ئەكىٔرن گنە ئاتلاتب شەهەرگە تابا كیتدىٔلەر.

بەیەسێ 15 تییێن.

Г· Богданов.

Волчица

(серия детлитературы)

(на тат· языке)

Госиздат. Т. С. С. Р. Казань, 1926 г.